
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ТІЛЕСНОСТІ ЯК “ТІЛЕСНИЙ ДОСВІД” У СУЧАСНОМУ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Михайло Ібрагімов

Резюме. *Предпринята попытка популяризации мировоззренческих разработок “киевской школы” философов в сочетании с экзистенциалистской “феноменологией телесности” применительно к физкультурно-спортивной области знания. В связи с этим акцентируется внимание на феноменологическом понятии “телесный опыт”, характеризующее перманентность, аффективность, двойственность ощущения и кинестезой. Они используются автором в обосновании понятия “физкультурно-спортивного мировоззрения”, его структуры и специфики.*

Ключевые слова: *философия спорта, феноменология, физкультурно-спортивное мировоззрение, телесный опыт, темпоральность, сюрприз.*

Summary. *This article seeks to promote the development of worldview “of the Kiev school of” philosophers in conjunction with ekzistentsialistskoy “phenomenology of corporeality,” applied physical culture and sports fields of knowledge. In this regard emphasizes the phenomenological concept of “bodily experience”, is characterized by permanence, affectivity, ambivalence and sense of kinesthesia. They are used to substantiate the author of “physical culture and sports world,” its structure and specificity.*

Key words: *philosophy of sport, phenomenology, physical training and sports world, bodily experience, temporality, surprise.*

*Людина без сюрпризу всередині, у своєму ящику, не цікава
М.Булгаков “Майстер і Маргарита”*

Постановка проблеми. Спорт цікавий тим, що є цілковитим сюрпризом, чим виявляє у яскравому, грайливо-змагальному видовищному оздобленні свій внутрішній антропологічний зміст. Він є ключем до скриньки, де приховуються таємниці бурхливої психосоматичної людської природи, приваблює і пригнічує, породжує і вгамовує пристрасті. Сюрприз — це несподіванка, яка може бути приємною для одних і відразливою для інших, що постійно супроводжує спортивні змагання. Спортсмен і глядач, незалежно від будь-яких планів, прогнозів і науково виважених суджень, завжди розраховують на успіх і “без надії сподіваючись” (Леся Українка) на високий результат, який може бути спортивним сюрпризом. Але, “якщо навіть поталанило, то все ж не так, як би треба було!” — говорив вустами міфологічних героїв М. Булгаков [3].

Жодна наука, зокрема фізкультурно-спортивна, безсила у своїх прагненнях дати вичерпні відповіді на питання про те, як робити так, щоб “все було, як потрібно”, а результати виступів спортсменів задовольняли б усіх. Такого не буває, бо життя — це не казка, хоча казка, як і спорт — це життя! Спортивна казка, як мрія і як дійство, наповнює його багатобарвним колоритом емоцій: надій і відчаю, сподівань і розчарувань, вірувань і розпачу, розуму й дурості, любові й ненависті — всім тим, чим живе людина. Без сюрпризів життя було б сірим, однотонним і надто прозаїчним. У спорті як проєкції культурологічних смислів феноменологію умов-

но можна визначити як філософські роздуми про природу спортивних сюрпризів, що дають підстави для сприйняття життєвих, очікуваних кожним несподіванок. Готовність спортивного тіла до виступу в змаганнях включає налаштованість спортивної душі на сюрприз. Спортивне змагання у всій його красі й величі — феноменальне від початку до кінця: із запланованим, прорахованим і надуманим початком і непередбачуваним кінцем.

Виникає філософська проблема співвідношення бажаного і дійсного, уявного і реального, а в даному випадку — спортивної ідеї та її практичного втілення у змагальній діяльності [6]. Філософія, на відміну від науки, лише ставить питання і не дає конкретних відповідей на них. Вона навчає людину жити (Г. Сковорода, І. Кант) і як жива соціологізована істота, діє переважно під впливом почуттів, а не тільки розуму. А тому, вибудовуючи концептуальний дискурс “філософії спорту” як навчальної дисципліни, стикаємось із феноменологією тілесності, розробленою в царині екзистенціалістської філософії. Розглянемо цей напрям у поєднанні з доробками марксистських шкіл, котрі висвічували проблеми активної ролі свідомості у творчо-практичній діяльності людини. З метою конкретизації поставленої і частково уже висвітленої у попередніх статтях проблеми [7], спочатку уточнимо зміст основних понять, а в подальшому обмежимо коло тих питань, які слід розглянути.

Нагадаємо, що на початку ХХ ст. Е. Гусерль та його послідовники обґрунтовують особливий

напряму у філософії — *феноменологію як вчення про явища, яке займається з'ясуванням актів свідомості відносно об'єктів дійсності*. Марксизм радянського зразка воянически відкидав подібний світогляд і характеризував його як суб'єктивно-ідеалістичний, бо акти свідомості в ньому аналізувались провідними відносно практичної діяльності людини. Культивувався марксистсько-ленінський погляд на філософію як “єдину методологічну базу всіх наук”, завданням якої було виявлення найбільш загальних законів світового розвитку. Подібні філософствування вважались довільними, нестабільними, невиваженими, антинауковими, буржуазними, а тому й шкідливими, непродуктивними, що відволікають трудящі маси від практичних завдань.

Під впливом такої критики Е. Гусерль теж намагався надати філософії статус об'єктивної, “строкої науки” і з протилежних позицій показує “наукову недолугість” натуралізму, в якому звинувачує марксизм. Термін “**феноменологія**” вже був поширений у спеціалізованих галузях знань, в тому числі й фізкультурно-спортивних, але потребує сучасного тлумачення. Поготів позначимо його як *вчення про явища, пошуки логіки того, що відбувається під впливом почуттів*. У філософській культурології — це раціональна *інтерпретація* того, що залишається на рівні почуттів і є недостатньо осмисленим.

Феноменологія як філософський концепт має давню історію свого походження, оскільки все навколишнє середовище людини сприймається органами чуття як здійснена реальність або як фікція чи ілюзія. Достеменно, що спортсмени під час виступів, як і пересічні люди, в житті ніколи до кінця не знають, що їх чекає — успіх чи поразка, але вони переслідують практичні потяги до життя, яке здійснюється на теренах явищ і незрозумілих сутностей, а тому завжди прагнуть знайти “точки опору” в ньому і побачити “світло в кінці тунелю”. Людина повноцінно не володіє пензлем і фарбами для написання власної долі, а має лише підставу — це живий тілесний організм митця як тло для здійснення задумів. Платон у “Міфі про печеру” розглядав життєву позицію людини як таку, яка, стоячи спиною до виходу, сприймає за дійсність тіні на протилежній стіні печери. Феномен “печери” переслідує людину повсякчас. Світ соціальних явищ В. Шекспір називав театром, в якому люди, будучи акторами, грають запрограмовані кимось ролі, бо вони ошукані дійсністю, “закинуті” або в “поле чудес”, або в “світ кривих дзеркал”, або “задзеркалля”, і їх легко, як кажуть українці, пошити в дурні.

У дуалістичній філософії І. Канта термін “**феномен**” (з грец. *phainomenon* — те, що з'являється як чуттєва даність і досягається безпосереднім жит-

тєвим досвідом) протиставляється терміну “**ноумен**” (з грец. *nothemon* — охоплене, досягнуте розумом, що не дається вочевидь). Оскільки в його вченні “річ для нас” і “річ в собі” — розірвані непрохідною межею (“трансцензусом”), то в діалектичному матеріалізмі трактується по-іншому: як “**явище**” і “**сутність**”, але вже в поєднанні, що відбувається у процесі духовно-практичної, революційно-перетворюючої діяльності. Сутність речей виявляється не одразу, а в процесі суспільно-історичної практики. Явище має сутнісні риси, і навпаки, сутність — з'являється, а явище — суттєве.

За спортивним явищем приховується попередня титанічна праця численних сфер працівників, яка реалізується в регламентованій формі спортивного змагання як театралізованого дійства. Спортивне змагання — це свято тіла, що дозволяє назвати його “річчю особливого виду” (Гусерль), оскільки містить у собі весь попередній тілесний досвід, виставлений на показ, оприлюднений наявно та одноактно, і тому подібні презентації, тілесні перетворення називаються “*феноменологією тілесності*”.

Спорт у всіх його видах, різновидах і формах — феноменальне, рідкісне, виняткове явище, тобто явище із явищ, що має надзвичайний, особливий характер, смисл котрого полягає в *інсценуванні* соціальної дійсності у різноманітних спектрах ілюстрації *тілесно-духовних і душевно-тілесних практик* людства. А тому спорт виступає в культурній ойкумені суспільства в різних іпостасях: як практична професійна чи любительська діяльність; як мистецтво; як наука; як філософія; як релігія; як міфотворчість. При всіх відмінностях вираження суспільного інтересу до спорту, спільним для них є те, що він відображає духовно-практичне відношення людини до світу, на тлі якого формується своєрідний *фізкультурно-спортивний світогляд*, котрий створює відповідний епосу ідеал тілесності. В данному спектрі мова йде про окремий предмет дослідження у структурі філософії спорту — феноменологію спорту і фізичної культури як напрямок, що виокремлює їх у специфічну сферу суспільної життєдіяльності і розглядає тілесність як *соціокультурний феномен*.

У такому сенсі пролонговане в назві статті поняття “**фізкультурно-спортивний простір**” змістовно включає систему суспільних відносин навколо фізичної культури і спорту в тієї чи іншої країни, її систему фізичного виховання, рівень фізкультурно-спортивної інфраструктури, де увага прикута не лише на змагальній, показовій діяльності спорту високих досягнень, а й на забезпеченні потреб людей у своєму фізичному самовираженні. Коли мова йде про те, що спорт і його окремі види або ті чи інші громадські фізкультурно-спортивні рухи є “*соціально-культурним фе-*

номеном”, то мається на увазі, що вони в суспільстві мають певну цінність як носії суспільно значущої ідеї, є певним надбанням культурно-цивілізаційного процесу.

Особливо акцентується проблема на зв'язку необхідності пошуку шляхів підвищення професійної та педагогічної майстерності тренерів. Узагальнюючи дані ряду наукових досліджень із різних видів спорту і думки практиків, можна зробити висновок про те, що проблема рівня організації тренерської роботи гостро постає у спорті високих досягнень. Заслужений тренер України М. Гераскевич, аналізуючи професійно-кваліфікаційний рівень тренерського складу фітнес-клубів і спортивних залів столиці, зазначає, що “дві третини із них є або люди ледачі, немотивовані і байдужі”, або — “це люди, яких потрібно відразу вигнати і не підпускати до спортзалів на гарматний постріл” [5].

Ураховуючи підвищення інтенсифікації змагальної діяльності, тренер почасти не зацікавлений у достроковості віддачі власних сил у підготовці майстерності своїх вихованців і намагається як показник своєї роботи “вижати” із організму спортсмена “все, сьогодні і зараз”, що спричиняє нехтування підростаючого покоління заняттям спортом. А. Хохла відзначає, що гостра конкуренція на світовій спортивній арені та його комерціалізація “призводить до ускладнення реалізації спортсменами їхніх потенційних індивідуальних можливостей, зумовлених генотипом” [17]. Андрій Шевченко в наукових доробках, вказуючи на поширеність такої тенденції у світі, стверджує, що більшість юних німецьких футболістів “через перенасичення від великої кількості змагань і перевтому від інтенсивних тренувань залишають спорт у 14 років” [19].

Сучасний тренер має бути, образно кажучи, практичним філософом і дивитись на своїх вихованців не з позицій користололюбивих власних амбіцій, а бути філігранним налаштувальником оркестру спортивних душ, оберігати вкрай натягнутої її сердечної тятиви.

Таким чином, феноменологія у межах світоглядної значущості філософії спорту актуалізується в теоретичній і практичній площині сучасної фізкультурно-спортивної діяльності. Філософія спорту у феноменологічному зрізі має розкривати його смисл і завершити аксіологічний екскурс у царину суспільних та індивідуальних цінностей, що створює фізична культура і спорт як її еталон.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Щоб не збуджувати прискіпливого читача претензійністю на новизну як необхідного елемента наукових досліджень, зазначимо, що феноменологією тілесності займаються майже всі, хто має справу з вивченням різноманітних сутностей людини. Адже, як стверджував відомий радянський

філософ М. Мамардашвілі, “феноменологія є супроводжуваним моментом будь-якої філософії”, а значить, і марксистської, хоча про це довгий час словесно-публічно замовчувалось [12].

У сучасній світовій літературі спостерігається “бум” щодо філософського розуміння тіла людини і відповідно спорту і фізичної культури, для яких воно є безпосереднім предметом аналізу. Водночас теоретично і концептуально-последовно на пострадянському просторі феноменологія тілесності ще потребує окремих розробок, хоча вона могла б активізувати пошуки нових підходів у фізкультурно-спортивній практиці.

У Росії напередодні сторіччя з дня народження М. Мерло-Понті опубліковано декілька робіт, в яких витлумачується позиція авторів щодо його феноменологічної філософії. Серед них виокремимо публікації Я. Бражникової (“Плоть и история. К идее архитектурного прошлого в философии М. Мерло-Понти”, 2004), М. Котегова (“Пространство, телесность и указание по следам И. Канта, Л. Выготского и М. Мерло-Понти”, 2008).

Своєрідне трактування цієї проблеми дає В. Подорога у матеріалах лекційного курсу 1992—1994 рр., який має назву “Феноменология тела. Введение в философскую антропологию”. Тут він фрагментарно виділяє тему “феноменології шкіри” як домінуючого шару чуттєвості у феноменологічному конституюванні тілесності, що створює можливий “перехід до осмислення опозиції тіла-плоті, мови-чуттєвості, обличчя-маски” [15].

Особлива роль у розвитку феноменології тілесності належить науковим працям І. Биховської (“Номо somatikus: аксиология человеческого тела”, 2000), Л. Лубишевої (“Социальное и биологическое в физической культуре человека в аспекте методологического анализа”). Найбільш яскраво феноменологію тілесності у пострадянській традиції описано в лекційному курсі М. Візителя у розділах “Проблема телесности в истории физической культуры”, де людська тілесність розглядається “в режимі екстериоризації та інтеріоризації”, що розкриває механізм соціалізації індивіда засобами фізичної культури, причини його соціально-природної дисгармонії, екзистенційно-сміслові й психосоматичні її прояви [4].

В Україні поступово розширюється коло авторів, які тією чи іншою мірою звертають увагу на філософський дискурс щодо феноменологічної інтерпретації тілесності. Окрім згаданих у попередніх статтях таких авторів, як О. Гомілко, Л. Газнюк, Ю. Семенова, В. Косяк, Ю. Компанієць, слід звернути увагу на філософські доробки львів'янина І. Карівця, який описує метод феноменологічної редукції і акцентує увагу на проблемі “втління”, що означає входження людини в навколишній світ [8]. А це може знадобитися

у розвії теоретичних методів фізкультурно-спортивної галузі знань.

Серед фундаментальних філософських досліджень феноменології тілесності останнього часу є роботи київського філософа В. Кебуладзе “Феноменологія досвіду” [9], який досліджує “певні елементи новоєвропейського емпіризму й класичного трансценденталізму”, намагаючись подолати вади цих філософських доктрин. Хоча безпосередньо автор і не звертається до спортивного досвіду як конкретизації тілесного досвіду, але характеристики й виміри його, такі, як інтерсуб’єктивність, парадоксальність сприйняття, пасивна синтеза й активність свідомості, дають можливість подальшого розвитку у феноменологічному аспекті філософії спорту.

Серед наближених до фізкультурно-спортивної проблематики виокремлюємо ґрунтовні праці психолога А. Рождественського, який розглядає “тілесний потенціал” в механізмі особистісної рефлексії старшокласників у їх життєвих ціннісних орієнтаціях [16].

Таким чином, у вітчизняній літературі поставлена проблема вже починає обговорюватись, хоча для сучасного рівня розвитку теорії та методики фізичного виховання і спорту певною мірою вона є новою. Феноменологія тілесності повинна концептуально упорядкувати філософію спорту як суміжну з науковими теоріями фізичного виховання і спорту міждисциплінарну галузь знань.

Мета дослідження — на основі поєднання неомарксистської світоглядної філософії київської школи і західноєвропейської екзистенційно-феноменологічної традиції філософствування зробити спробу розкрити структуру і смисл *фізкультурно-спортивного світогляду* та показати його значення для теорії і практики фізичного виховання, а також культури спортивно-тренувального процесу.

Для реалізації поставленої мети спробуємо окреслити проблему у двох частинах (статтях).

У першій — із загального кола традиційних феноменологічних питань виділяємо категорію “тілесний досвід”, який складає основу світосприйняття та світорозуміння у філософсько-марксистському його прочитанні стосовно фізкультурно-спортивного світогляду;

В другій — зосереджується увага на феноменологічній характеристиці тілесності — “кінестезі” як висхідній методологічній і теоретико-світоглядній категорії, що розкриває природу рухової активності людини стосовно фізкультурно-спортивної діяльності.

Роботу виконано згідно зі Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури та спорту на 2011–2015 рр. за темою 1.3 “Парадигма здорового способу життя в дискурсах фізичного виховання і спорту” (номер держреєстрації 0111U001716).

Методи дослідження: вимоги діалектичної логіки; сходження від абстрактного до конкретного; поєднання історичного та логічного.

Результати дослідження та їх обговорення. Феноменологію тілесності, як уже попередньо зазначалось, започаткував французький філософ Моріс Мерло-Понті, який на протигагу феноменології Е. Гусерля, у вченні котрого провідну роль відіграє свідомість, вважав, що саме фізичне тіло є джерелом інтенціональності, тобто внутрішніх переживань, сприйняття світу в собі і для себе через інших. Тіло діяльнісно включено в світ як вроджений його руховий атрибут. “Тіло — це те, що повідомляє світу його буттєвість”, — стверджує він [13]. Феноменологія — це аметафізичний проект, який, на думку її засновників, мав би подолати крайнощі натуралізму і психологізму.

“Тема тілесності у феноменології, з одного боку, є комплементарною темі інтерсуб’єктивності, з іншого — має своїм теоретичним тлом психофізичну проблему, яка вперше в історії європейської філософії постала у вченні Декарта” [9]. В цілому західноєвропейська феноменологія своїм завданням вбачає подолання метафізичного дуалізму поділу душі й тіла на дві рівнозначні субстанції. Виступаючи проти картезіанства, котре “не дає змоги адекватно досліджувати людський досвід”, Мерло-Понті заявляє: “Союз душі та тіла скріплюються не довільною згодою між двома зовнішніми дійовими особами, суб’єктом, з одного боку, об’єктом, з іншого — він здійснює щомиті в русі екзистенції” [13].

Не вдаючись до подробиць подібного кардинального повороту в раціоналістичній західноєвропейській традиції щодо душетілесного розуміння людини, зазначимо, що в цей час в київській школі філософів розгортається напружена дискусія навколо марксистського положення про те, що “свідомість не тільки відображає світ, а й творить його”. При ортодоксальних звинуваченнях в ідеалізмі, філософи цієї школи пропагують думку про те, що “ідея як форма свідомості” (Ільєнков, Батищев, Копнін, Шинкарук) володіє діяльнісною, творчо-практичною функцією. В такому сенсі феноменологія у марксистському варіанті виступає у розвитку вчення про світогляд, чим долаються вади натуралістичної теорії відображення, на котру спиралась попередники і в якій свідомість розглядається вертикально похідною від матерії. Тому феноменологічні етюди філософії спорту розглянемо через призму їх вітчизняного трактування, запозичуючи деякі понятійні атрибути західноєвропейської екзистенціальної думки.

Виявляючи і формулюючи особливості *фізкультурно-спортивного світогляду*, необхідно стисло розглянути його під кутом зору ознак “**тілесного досвіду**”, про який говорять західноєвропейські засновники феноменології. Невипадково

психолог А. Рождественський звертається до поняття “**тілесний потенціал**”, який, на його думку, ще “не знайшов чільного місця в понятійному апараті” пострадянської психологічної науки [16]. У нашому випадку це питання постає у його визначенні уже як терміна “фізкультурно-спортивний світогляд”, у системі філософії спорту, концептуальною віссю якого може бути філософське розуміння тілесного досвіду і похідного від нього психологічного поняття “тілесний потенціал”.

Особливе місце у системі тілесно-досвідних практик у феноменологів займає мова як “оселя буття” (М. Гайдегер), оскільки “світ — це те, що ми про нього говоримо”, а досвід в такому розумінні може бути артикульований лише мовою, якою ми про нього говоримо (науковою, літературною чи філософською). Пояснюючи світ як завершену систему знаків, Мерло-Понті показує, що в тілесному досвіді мова “відчувала б себе здатною ловити у свою сітку будь-яке буття, що заявляє про себе” [13]. Спортивна мова є специфічною оздобою спортивного тіла, а тому, виходячи з формально-логічних підстав, можна констатувати: якщо сьогодні говориться про “спортивну реальність” або про спорт “як сферу суспільної життєдіяльності”, а тим більше “ціннісні орієнтації різних категорій населення на спорт і фізичну культуру”, то вже неможливо обійти поняття “фізкультурно-спортивний світогляд”, яке вимагає філософсько-теоретичного обґрунтування. Якщо визнається існування “світу спорту”, то слід визнавати і ґрунтувати відповідний йому світогляд, що є завданням феноменології спорту.

Виходячи із прийнятого філософського розуміння структури світогляду, що поділяється на *світовідчуття*, *світосприйняття*, *світоуявлення* та *світорозуміння*, необхідно охарактеризувати багатогранність фізкультурно-спортивного світогляду.

Спорт є *інсценуванням* дійсності, її ілюстрацією, певним чином декорацією життєвих аналогів, оскільки через власне тіло людина відчуває в собі всю тілесність світу, а у спортивному змаганні акторсько-мистецьки, грайливо, миттєво-тілесно відтворюються спортсменом багатогранність і непередбачуваність його перипетій. Цей сюжет фіксується в екзистенціалістському терміні “**темпоральність**”, який акцентує увагу на часово обмеженому протіканні подій у просторі, їх насиченості діями, що визначають увесь процес здійснення як кінцевих, так і проміжних життєвих цілей спортсмена.

Майбутнє і минуле присутнє в теперішньому часі у вигляді темпів, плинності, швидкості здійснення того, що задумано. Історично накопичений людством досвід прискорює в геометричній прогресії (Ф. Енгельс, В. Вернадський) темп життя, а тому спортивно-тренувальний процес постійно змінюється і оновлюється не лише сталими характе-

ристиками спортивної гри, такими, як фізично-силовий компонент, спортивна агресія, технічна майстерність, а й залежно від ситуації, застосуванням нових різнокомбінованих прийомів. *Темпоральність у спортивному досвіді означає володіння окремим спортсменом чи спортивною командою у цілому багатством тактичних і стратегічних засобів гри і вмінням їх застосовувати у короткій, відведений правилами час.* Підтвердженням наведеної думки є скасування у футболі забивання “пенальті”, яке не може свідчити ані про технічну майстерність команди, її злагодженість, ані здатність, підготовленість до змагальної діяльності, а лише передбачає випадкову результативність.

У характеристиці складових фізкультурно-спортивного світогляду в нагоді стають такі феноменологічно-екзистенціалістські характеристики тілесного досвіду, як “**перманентність**”, “**подвійність відчуттів**”, “**афективність**” та “**кінестеза**”.

Спортивне *світовідчуття* є перманентним по своїй суті і виражається у мінливості тілесної постанови спортсмена в різних географічно-кліматичних і часових умовах здійснення змагальної діяльності. Феноменологія спорту передбачає урахування специфіки індивідуальних психосоматичних якостей, притаманних особистості спортсмена. На відміну від натуралістичного марксизму, де тілесний досвід розуміється у стилі набутого практикою, причому — історичного досвіду, то екзистенціалізм розглядає тілесний досвід окремого індивіда в кожен період її життєдіяльності як світовий і одноактний. Не лише генетично вроджений і не тільки видовий чи родовий, а й набутий під час фізичного навчання і тренування визначає сутність спортивного тілесного досвіду. Тіло, його м’язи, шкіра, серце, кров і нервові клітини — пам’ятливі і реагують на зміну обставин миттєво. А тому спортивне тіло, як ніяке інше, єдине зі світом ситуативно.

Це необхідно враховувати у тренувальному процесі, оскільки, як зазначають науковці, що займаються спортивним травматизмом, “термінова реакція організму на навантаження різної спрямованості строго специфічна, що зумовлена індивідуальними особливостями функціонування різних систем і організму в цілому [1]. Перманентність тілесного досвіду виявляється в тому, що зміни будь-якої ланки в організмі спортсмена можуть лише до певного часу компенсуватись, але якщо вони не пов’язані з органічними зрушеннями від перенасиченості тренувального процесу або його низького рівня підготовки спортсмена до певного типу змагань [10]. Тобто, коли тіло недотреноване — йому не вистачає досвіду і внаслідок цього на змаганнях може відбутися ситуативний його “зрив”. Мова йде про “набуті “слабкі ланки”, пов’язані з недоліками тренувального процесу” [11].

Серед афектів тілесного досвіду феноменологи виділяють моральні і фізичні задоволення і біль як особливо інтенсивні афекти, що сигналізують певну заваду, перешкоду на шляху тілесного існування, як певну біль “усього тіла” і завдяки болю тіло заволодіває всім “Я”. Хто не знає гіркоти поразок, той не знає радості перемоги і, передусім, перемоги над собою. Спортивне тіло як берегиня спортивної душі демонструє в практичному досвіді надану людині волю до життя, сенс котрого полягає у вмінні долати труднощі, йти наперекір випробуванням долі і мати терпіння у здоланні перешкод.

Спортивне *світосприйняття* формується на основі так званого “подвійного відчуття”. Людина в різному віці щомиті соціалізується (вписується, входить) в існуючі культурологічні практики завдяки інтерсуб’єктивним зв’язкам. “Світ — це мій світ!”, — говорив К. Маркс, — тобто він такий, яким “Я” його сприймаю. Тілесний досвід — це продовження мого “Я” у світі, що у фізкультурно-спортивному світогляді полягає у подвійному відчутті, яким володіє тілесний досвід, тобто завдяки тілу “Я” спроможне не лише відчувати оточуючий світ, а й себе у світі, відчувати власне тіло як його органічний елемент. Через відчуття “Іншого” “Я” також відчуває самого себе, бо “Я” тому “Я”, що знаходиться поміж “Інших”, і це фіксує тілесний досвід. Психосоматичні особливості спортсмена з індивідуальних і командно-ігрових видів спорту різняться між собою, що необхідно враховувати при виборі спортсменом майбутнього виду спортивної діяльності.

Враховуючи інформаційну насиченість фізкультурно-спортивного простору, то під “Іншим” в тренувальному процесі можна розуміти як енергетичний вплив на тілесну пам’ять інформації. Цікаву думку з цього приводу висловлюють С. Бубка, А. Рибковський, які пишуть про варіативний — одномірний, багатомірний і змішаний вплив на тілесні функції спортсмена під час підготовки його до змагань при обов’язковому включенні в тренувальний процес вправ з емоційною спрямованістю за принципами: “максимальна затрата енергії — мінімальне входження інформації; максимальне входження інформації — мінімальна затрата енергії” [2]. Можливо, це вже, по суті, є практичним підтвердженням феноменологічного принципу “економії мислення” на прикладі спортивного тілесного досвіду.

Світосприйняття спортивної дійсності формується у тілесному досвіді спортсмена завдяки реалізації поставлених проміжних і кінцевих цілей. “Цілепокладання” передує у практичній діяльності, оскільки вона здійснюється завдяки поставленій в ідеальній формі цілі, яка йменується спортивною ідеєю. Спортивна діяльність не є

винятком, бо вона має осмислений характер: тіло спортсмена в такому сенсі є інструментарієм в творчій діяльності тренера, а також об’єктом науковців, що досліджують проблеми ефективності тренувального процесу. Дух командної гри формується властивостями тілесного сприйняття одного спортсмена іншим, єдиною ідеєю, яка пронизує всю спортивну команду як в цілому, так і кожного спортсмена окремо. Стиль поведінки тренера — авторитарний чи колективістський, толерантний чи агресивний — безпосередньо впливає на формування характеру гравців. Від того, чи є тренерська ідея, ігровий і змагальний його задум на силлях над психікою вихованців, відчуженим для них, таким, яким не сприймається спортсменами як їх власний задум, прямо залежить успіх їх на змаганнях. У таких випадках перемога чи поразка сприймаються не як провина окремого фігуранта спортивного дійства, а як спільний акт дії. Авторитет керівництва командою залежить як від їх педагогічних особистісних якостей, так і від амбітності окремих гравців. Тут закладаються конфліктні ситуації у спорті, а тому у філософсько-спортивному дискурсі слід звернути увагу на таку дисципліну, як “конфліктологія”. Наприклад, “у футболі дуже багато індивідуальних дій, часті зміни ігрових ситуацій, великої конфліктності, високої швидкості виконання ТТД” [14].

У фізкультурно-спортивній соціології та психології, яка вивчає ціннісні орієнтації різних категорій населення на фізичну культуру, такі цілі-цінності поділяються на “термінальні”, тобто перспективні, та “інструментальні”, (М. Рокич, Д. Леонтьєв, М. Віленський), тобто засобові, за допомогою яких можуть бути досягнуті кінцеві, вже як смислові цілі омріяного життєвого успіху. В даному випадку мова йде про його складову — спортивний успіх, який дає привід людині розмірковувати над вирішенням власних життєвих проблем. Головна цінність фізичної як складової загальної культури в її темпоральному вимірі полягає в тому, що вона має привести людину до “тілесного порядку”, отямити, нагадати про короткочасність життя і необхідність його самозбереження.

Спортивна *світоуява* на рівні тілесного спортивного досвіду характеризується формуванням у світогляді спортсмена і його тренера “образу світу” та їх власного образу у фізкультурно-спортивному просторі, що визначається кінцевими смисловими вимірами у їх життєвій проекції, а тому і ситуативній позиції спортсмена. В такому сенсі інтуїція — це накопичений тілесний досвід пережитого, котрий спрацьовує в дану мить і в потрібному місці. Цілеспрямованість є запобіжним заходом від випадковостей, одна із основних індивідуальних рис особи спортсмена, яку у філософсько-спортивному екзистенційному дискурсі

сі має розкривати феноменологія тілесності, крім того, вона ще й своїм прикладом стимулює глядачів до активної життєвої позиції. Філософія спорту має надавати спортсмену і його тренеру наснаги, впевненості в собі, у своїх здібностях, бути самодостатнім, що означає свободу вибору в поєднанні з особистою відповідальністю. Причини як життєвих, так і спортивних поразок необхідно шукати в самих собі і не перекладати відповідальність на інших.

В контексті нашого попереднього аксіологічного екскурсу щодо цінностей фізичної культури та спорту, з точки зору спортософії, в історичному й теологічному аспектах — це означає, що їх ціннісний смисл полягає у впливі на хід культурно-цивілізаційного процесу і в кінцевому результаті виявляється: гальмує чи прискорює його спорт як еталонний вид фізичної культури. Якщо завданням науки є пошук істини, яку можна використати в утилітарних цілях, то завданням філософії є пошук смислу, а оскільки істина ніколи не дається вичерпно, повністю, то філософія має розкривати смисл наукової істини. Але філософія, яка намагається дати завершену, правильну і остаточну відповідь на питання, яке ставить життя, — це мертва філософія.

Таким чином, у наведеному дискурсі філософське розуміння фізкультурно-спортивного світогляду термін “темпоральність” поєднує “цінності-цілі” і “цінності-засоби” в одне ціле як “цінності-смисли”, які у філософії називаються “трансцендентальними”, як ціль цілей, за межові (рос. “запредельные”). Спортивна ціль як спортивна ідея має бути не лише науково обґрунтована, а й омріяна, вистраждана, і її реалізація досягається як у будь-якій формі творчості, так і в спортивній діяльності завдяки натхненню і копіткому труду. Ідея рухає не тільки інтелектуальний, а й фізично-тілесний прогрес людини.

Всесвітньо відомий гімнаст, кумир радянської молоді Борис Шахлін, підбиваючи підсумки свого творчого шляху, писав: “В гімнастиці саме слово “труднощі” (англ. “difficult”) має не тільки загальноприйнятий філософський, але й цілком конкретний сенс”. І далі він розмірковує над перспективами розвитку гімнастики: “Хоча сальто в чотири оберти навряд чи коли-небудь буде виконано, це зовсім не означає, що складність у гімнастиці досягла своєї межі. Сьогодні майже всі елементи виконуються в чільних зв'язках, без розбавлення їх простими, що помітно підвищує композиційну цінність вправи. В цьому напрямку перед тренерами і гімнастами відкривається величезний простір для творчості, пошуку нових сполук” [18].

Висновки:

1. Феноменологія тілесності складає теоретико-філософське підґрунтя фізкультурно-спортивного світогляду як духовно-практичного відображення існуючих у суспільстві відносин і цінностей навколо фізичної культури і спорту та розкриває специфіку спортивного світовідчуття та світосприйняття, спортивного світоуявлення та світорозуміння.

2. Поняття “тілесний досвід”, розроблене у західноєвропейській феноменологічній-екзистенціалістській традиції, у поєднанні з вітчизняними філософськими вченнями може бути відправним у формуванні концептуальної вісі філософії спорту, а також сприяти акцентуації духовно-психологічних факторів у теорії фізичного виховання і спорту.

3. Такі екзистенціалістські характеристики тілесного досвіду, як перманентність, афективність, подвійне відчуття, кінестеза, збагачують теоретичний арсенал фізкультурно-спортивної науки і практики у визначенні напрямків індивідуального і цілісного підходу при відборі спортсменів, тренуванні, формуванні спортивних команд та підготовки їх виступів на змаганнях.

Література

1. Бабинец Е. А. Коррекция тренировочного процесса квалифицированных пловцов в программах занятий и отдельных микроциклах подготовки / Е. А. Бабинец, А. Л. Бабинец // Слобожан. наук.-спорт. вісн. — 2011. — № 3. — С. 72.
2. Бубка С. Н. Условия оптимизации нагрузки в тренировочном процессе / С. Н. Бубка, А. Г. Рибковский // Теорія і практика фіз. виховання. — 2011. — № 3. — С. 39.
3. Булгаков М. А. Избранное. Просвещение / М. А. Булгаков. — М., 1991. — С. 41.
4. Визитей Н. Введение в теорию физической культуры: [учеб. пособие] / Н. Визитей. — Кишинэу, 2008. — С. 78—119.
5. Гераскевич М. “Добру третину тренерів столичних спортклубів давно потрібно розігнати” / М. Гераскевич // ДТ. УА. — 2012, 7 квітня — № 13(61).
6. Ібрагімов М. М. “Идея спорта” в современном социально-философском дискурсе / М. М. Ибрагимов // Акт. пробл. фізичної культури і спорту. — 2011. — Вип. 22, № 3. — С. 85-91.
7. Ібрагімов М. Екзистенція спорту і фізичного виховання в новій діалектико-пантеїстичній методології / М. Ібрагімов // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2011. — № 2. — С. 114—120.
8. Карівець І. Феноменологічний метод Моріса Мерло-Понті / І. Карівець // Наук. виклади. Філософські аспекти. — 2009. — № 5. — С. 55—60.
9. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду / В. Кебуладзе. — К.: Дух і Літера, 2011. — С. 278.

10. Лучко О. Травматизм у спортивних єдиноборствах / О. Лучко, О. Аїнікіна // Вісн. Прикарпат. ун-ту. — Вип. 14. Фізична культура. — № 3. — С. 99.
11. Максимова Ю. Функціональний стан поперекового відділу хребта верхніх акробатів / Ю. Максимова // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2009. — № 1. — С. 47.
12. Мамардашвили М. Феноменологія — супутствующий момент всякої філософії / М. Мамардашвили // Як я розумію філософію. — М.: Прогрес: Культура, 1992. — С. 100—106.
13. Мерло-Понти М. Феноменологія сприйняття / М. Мерло-Понти. — СПб.: Ювента, Наука, 1999. — С. 118—230.
14. Ніколаєнко В. Контроль змагальної діяльності як складова управління підготовкою професійних футбольних команд / В. Ніколаєнко, В. Дараган, О. Байрачний // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2011. — № 2. — С. 31.
15. Подорога В. Феноменологія тіла. Введення в філософську антропологію / В. Подорога. — М.: Ad Marginet, 1995. — С. 339.
16. Рождественський А. Ю. Феноменологія тілесності у просторі життєвих перспектив особистості / А. Ю. Рождественський. — К.: Міленіум, 2005. — С. 118.
17. Хохла А. Міжкваліфікаційні відмінності рівня фізичної підготовленості фехтувальників-шпажистів / А. Хохла // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2011. — № 3. — С. 20.
18. Шахлін Б. Олімпійський орден / Б. Шахлін. — К.: Олімп. лит., 2004. — С. 242.
19. Шевченко А. Особливості тренування юних футболістів на початковому етапі підготовки з урахуванням їх біологічного розвитку / А. Шевченко // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2011. — № 3. — С. 27.

References

1. Babynets E. A. Correction trenyrovочноho process kvalyfytsyrovannyyh plavtsov in The syllabus and otdelnykh mykrotsyklad preparation / E. A. Babynets, A. L. Babynets // Slobozhansky science and sports Gazette. — 2011. — № 3. — P. 72.
2. Bubka S. N. Terms of load optimization in process trenyrovочноm / S. N. Bubka, A. H. Rybkovskyy // Theory and practice of physical education. — 2011. — № 3. — P. 39.
3. Bulgakov M. A. Favorites / M. A. Bulgakov. — M.: Enlightenment, 1991. — P. 41.
4. Visitey N. Introduction to Theory of Physical Culture (Ucheb. Allowance) / Nicholas Visiting — Chisinau. — 2008. — P. 78—119.
5. Heraskevych M. "Good coaches third metropolitan sports clubs to disperse long" // M. Heraskevych. // DT. UA. — 2012, April 7. — № 13 (61).
6. Ibragimov M. M. "Idea of Sports" in the modern socio-philosophical discourse / M. M. Ibragimov // Actual problems of physical culture and sports. — 2011. — Issue 22, № 3. — P. 85—91.
7. Ibragimov M. Existence of sport and physical education in the new dialectical methodology pantheistic / M. Ibragimov // Theory and Methods of Physical Education and Sport. — 2011. — № 2. — P. 114—120.
8. Karivets I. Phenomenological method of Maurice Merleau-Ponty / I. Karivets // Scientific presentation. Philosophical aspects. — 2009. — № 5. — P. 55—60.
9. Kebladze V. Phenomenology experience / Vakhtang Kebladze. — K.: Spirit and Letter, 2011. — P. 278.
10. Luchko A. Traumatism in sport martial arts / A. Lucko, O. Aynikina // Bulletin of the Carpathian University. — Physical Culture Issue 14. — № 3. — P. 99.
11. Maksimova Ju. Functional status of the lumbar spine top acrobats / Ju. Maksimova // Theory and Methods of Physical Education and Sport. — № 1. — P. 47.
12. Mamardashvily M. Fenomenolohyya — soputstvuyuschyy time vsyakoy philosophy / M. Mamardashvily. — As I understand philosophy. — Moscow: Progress; Culture, 1992. — P. 100—106.
13. Merleau-Ponty M. Fenomenolohyya perception / M. Merleau-Ponty. — St.-Petersburg.: Yuventa, Science — 1999. — P. 118.
14. Nikolaenko Valery. Monitoring competitive activity as part of the preparation of professional football teams / V. Nikolayenko, V. Daragan, O. Arachnid // Theory and Methods of Physical Education and Sport. — 2011. — № 2. — P. 31.
15. Podoroha V. Fenomenolohyya body. Introduction to fylosofskuyu antropolohyyu / V. Podoroha. — M.: Ad Marginet, 1995. — P. 339.
16. Rozhdestvenskiy A. Yu. Phenomenology of physicality in space life prospects of the individual / A. Yu. Rozhdestvenskiy. — K.: Millennium, 2005. — P. 118.
17. Khokhla A. Mizhkvalifikatsiyni differences level of physical fitness-fencers fencers / A. Khokhla // Theory and Methods of Physical Education and Sport. — 2011. — № 3. — P. 20.
18. Shahlyn B. Olympic Order / B. Shahlyn. — K.: Olymp. lit., 2004. — P. 242.
19. Shevchenko A. Osoblyvosti coaching young players at an early stage of preparation with their biological development / A. Shevchenko // Theory and Methods of Physical Education and Sport. — 2011. — № 3. — P. 27.